

ДО ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ АКсіОЛОГІЧНОГО ВИМІРУ ТА НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Присвячено дослідженню сучасних тенденцій та характеристик аксіологічного (ціннісного) аспекту європейської ідентичності як невід'ємної складової європейської інтеграції та геополітики. Показано взаємозв'язок понять "цінність" та "ідентичність" у геополітичному сенсі, окреслено особливості аксіології європейської ідентичності, зокрема в контексті сумісності її з ідентичностями національними, а також її еволюцію на сучасному етапі з урахуванням внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів. Враховуючи динамічну природу цінностей, робиться висновок, що розуміння ціннісної складової (гео)політичної ідентичності визначати особливості сучасних євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: Європейський Союз, європейська ідентичність, європейська інтеграція, цінності, аксіологія.

Вступ. В останні роки наукові розвідки все частіше звертають увагу на концепт "ідентичності" як зручний інструмент аналізу сучасних (і не лише) міжнародних процесів. У розрізі ідентичностей світова політика постає ареною протиробства перцепцій, уявленнє акторів один про одного. Одним із прикладів застосування такого підходу є аналіз європейської ідентичності та європейської інтеграції, зокрема в контексті взаємодій європейської (наднаціональної) та національних ідентичностей. У системі ідентичності (уявлення про себе на підставі уявлення про інших) важливе місце посідають цінності як маркери, засоби відмежування культурного в найширшому сенсі поля. Дослідження цінностей ускладнює відсутність їхнього загальноприйнятого визначення та класифікацій (що так само можна сказати і про "ідентичність").

Водночас ідеаційний вимір світової політики, що характеризується поліфонією, плінністю та все більшою поляризацією, в останні роки стає чинником конфліктності й кризових процесів міжнародної системи. Вони яскраво проявляються на прикладі європейської ідентичності, яка у середині ХХ ст. стала основою проекту масштабної інтеграції задля забезпечення миру на континенті й уже на початку ХХІ ст. нездатна впоратися з усе більшими викликами (криза євроатлантичного співробітництва, розхитування архітектури міжнародної безпеки та міжнародного права Російською Федерацією внаслідок розв'язаної нею війни з Україною). З урахуванням євроінтеграційних прагнень України, що активізувалися після відкритого повномасштабного збройного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р., актуальним стає вивчення особливостей динаміки європейської ідентичності на сучасному етапі.

Проблематика європейської інтеграції та європейської ідентичності з огляду на їхню багату історію і джерельну базу розкрита в низці праць як закордонних, так і українських науковців: М. Геффернена [32], М. Дедмана [14], В. Копійки, Т. Шинкаренка [35] тощо. Проблематику європейської ідентичності, її взаємозв'язку з національними ідентичностями як рушія європейської інтеграції ґрунтовно досліджували З. Бауман [6], О. Добржанська [33] та ін.

Водночас ціннісному аспекту європейської ідентичності через згадані вже методологічні труднощі приділялося значно менше уваги. У певному сенсі одним із перших на це звернув увагу С. Гантінгтон у своїй класичній теорії "зіткнення цивілізацій", постулювавши зокрема ціннісну дивергенцію масштабних культурних спільнот [20]. Та розуміння американським науковцем цінностей як сталої категорії було пізніше обґрунтовано розкритиковане. У цьому зв'язку варто виокремити розвідку П. Акалійського

та К. Вельцеля, які вперше показали ціннісний "розрив" на Європейському континенті, обумовлений не в останню чергу європейською інтеграцією [3].

Мета статті полягає у розкритті аксіологічного аспекту європейської ідентичності на сучасному етапі й тих ціннісних зрушень, що відбуваються в ній на сучасному етапі.

Виклад матеріалу. На зламі 80-90-х рр. ХХ століття в науці про міжнародні відносини конститується новий міжпарадигмальний напрям досліджень – конструктивістський. Він покликаний подолати методологічну обмеженість класичних парадигм міжнародних відносин, що існували на той час (реалістська, ліберальна, марксистська), на тлі завершення "холодної війни" та формування нового типу міжнародної системи.

Конструктивізм першим у системі досліджень міжнародних відносин постулює важливість ідеаційної структури нарівні з матеріальною та вводить категорію "ідентичність" як уявлення актора про самого себе (саморепрезентацію) на міжнародній арені. Конвенційні конструктивісти, доробок яких перегукується й із дослідженнями в межах класичних парадигм міжнародних відносин, цікавляться, як та чи інша ідентичність впливає на поведінку актора. Натомість радикальні конструктивісти переводять свій аналіз на рівень конструкції й деконструкції ідентичності актора [21].

Концепт ідентичності в науковій думці формується в 1950-х рр. із появою робіт соціолога Е. Еріксона, після того поширюючись у соціальних науках – найперше соціології та антропології. Науковці постулюють два підходи до аналізу концепту "ідентичність" у міжнародних відносинах. Говорячи про перший, варто згадати працю "Повернення ідентичності й культури в теорію міжнародних відносин" (1996) за редакцією Й. Лапіда та Ф. Кратохвіла, які дотримуються думки, що концепти "культура" та "ідентичність" завжди були імпліцитно присутні в міжнародно-політичних студіях, а в 1990-х рр. лише були остаточно концептуалізовані й легітимізовані [25, рр. 3-20]. Пристає до цього підходу і Ф. Фукуяма, який виводить розмірковування про ідентичність із діалогів Платона та учнів про існування третьої частини душі, яка відповідає за визнання серед інших представників групи – те, що в сучасній теорії ідентичності є складовою групової (колективної) ідентичності суб'єкта [38]. Цьому опонує другий підхід, представники якого слушно вказують, що поняття "ідентичність" до кінця 1980-х рр. у теорії міжнародних відносин не використовувались і значної уваги їм не приділялося. Навпаки: постмодерна хвиля того часу спричинилася до розмірковувань про "смерть метанаративів" і деконстрування припущень, на яких ґрунтувалося уявлення про світовий устрій. До появи "ідентичності" як концепту в тео-

рії міжнародних відносин призвів зокрема безпосередній розпад одного із системотвірних для тогочасної міжнародної системи суб'єктів – Радянського Союзу – та зворотний процес консолідації на Європейському континенті (у вигляді Європейського Союзу і НАТО) [8].

Відповідно до радикального напрямку конструктивізму, важливу роль у формуванні ідентичності актора відіграють зокрема цінності. Аксиологічна складова конституювання ідентичності згадується у схемі саморепрезентації Т. ван Дейка нарівні з нормами як відповідь на питання, "що є добрим, а що – поганим".

"Цінність" як концепт є, ймовірно, ще більш елюзивним за "ідентичність". А проте, відсутність єдино узгодженого визначення не перешкоджає теоретикам міжнародних відносин підкреслювати їхню важливість. "Цінності держави є не просто частиною її зовнішньої політики – вони відіграють у ній першочергову роль... Тема цінностей зовнішньої політики особливо важлива в наш час", – стверджує, приміром, американський дослідник Р. Каплан [23, р. ххі]. Із ним по своєму погоджується і представник російської школи О. Барабанов: "Ціннісний фактор є особливо важливим для прийняття зовнішньої політики суспільством у різних країнах. А отже, на перший план виходять проблеми морального релятивізму, ревізії цінностей і нормативної умовності зовнішньої політики" [5].

Відомо, що "цінність" первинно мала суто економічний сенс як позначення матеріальної вартості чогось і лише у ХІХ ст. набуває нематеріального виміру під впливом низки мислителів і філософських шкіл – від неокантіанства (Р. Лотце, А. Рітшль) до прикладної психології (Г. Мюнстерберг) [4]. Цінність, таким чином, розглядається як "упорядковані ідеї про те, що є бажаним за межами окремих випадків, які скеровують поведінкові вибори та впливають на ставлення" [7]. У контексті міжнародних відносин цінності є свого роду "моральними дороговказами", які визначають дії та ставлення суб'єкта до себе та його оточення.

Підтвердженням наявності аксіологічної компоненти в ідентичностях міжнародних суб'єктів є і виокремлення ціннісного виміру в міжнародній системі. Так, однією з причин встановлення глобального панування Заходу французький дослідник Ж.-М. Койко називає як матеріальні чинники (як-от технологічна могутність, економічний розвиток і військова міць), так і ліберально-демократичні цінності, які з ХVІІІ ст. набули все більшого впливу й поширення [10].

У цьому процесі науковець виокремлює чотири етапи: вкорінення цінностей у "стратегічно важливих країнах" (зокрема шляхом революцій у США і Франції); поширення цінностей у Європі та Латинській Америці, що супроводжувалося протистоянням консерваторів і лібералів; деколонізація ХХ ст., яка відбувалася "мовою Заходу", в ім'я утвердження принципу права народів на самовизначення; і, зрештою, четвертий етап, який настав після "холодної війни", пріоритизує права людини. "Але цей останній етап виявляється небезперешкодним – зокрема і для ліберально-демократичних цінностей та їхнього внеску в легітимність та моральність міжнародної системи", – підсумовує Ж.-К. Койко, наводячи як приклади авторитаризм Китаю, поширення радикального ісламу та все більші суперечності між глобальним капіталізмом і демократією.

Узагальненим виразником незахідних цінностей став укладений у 1993 р. провідними лідерами держав Південно-Східної Азії "регіональний аналог" Загальної декларації прав людини – Бангкокська декларація. Вона

постулює цінності, які, на думку підписантів, відіграють важливу роль у формуванні азійської ідентичності: перевага соціальної гармонії; зацікавленість у соціально-економічному процвітанні й колективному добробуті спільноти; акцент на працелюбстві й ощадливості; вірність авторитетам і повага до них; перевага колективізму й комунітаризму [18]. Легко побачити, що цей набір цінностей частково протиставляється західному набору цінностей – індивідуалізму, свободолюбству, плинності влади шляхом демократичних процедур, – які своєю чергою формують ядро західної політичної ідентичності.

Таким чином, цінності є невід'ємною складовою ідентичності міжнародного суб'єкта, а їхнє протистояння (а точніше, протистояння ціннісних систем) – одним із вимірів конфліктогенності сучасної міжнародної системи. У статті "Захід і решта світу" (1997). С. Гантінгтон вказав на діалектику їхньої взаємодії, яка простежується щонайменше із середини ХХ ст.: "Коли незахідні суспільства почувалися слабкими у відносинах із Заходом, вони посилалися на західні цінності – права на самовизначення, лібералізму, демократії і незалежності, – щоб виправдати свій опір західному пануванню. Нині, коли вони вже не є слабкими, то називають "імперіалізмом прав людини" ті ж цінності, які до цього використовували для досягнення своїх інтересів" [20].

До цих обставин змушена пристосовуватися і європейська ідентичність, яка тривалий час була тотожним щодо "західної ідентичності" поняттям [24, рр. 1-10], але зі зростанням ролі США у світі й активізацією інтеграційних процесів на Європейському континенті набула власних рис. Наразі можна стверджувати, що "західна ідентичність" є родовим поняттям відносно ідентичності європейської та визначається, як висноував ще британський дослідник Е. Сміт, у національно-правовій та ціннісній площині [37]. Натомість європейська ідентичність, інституційно втілена в проєкті Європейського Союзу та пов'язаних інтеграційних процесах, відрізняється наголосом на уникненні конфронтації та розвитку механізмів тіснішого економічного партнерства (на чому наголошували розробники концепції "розумної сили" Дж. Най і Р. Армітідж, говорячи про стратегічну конкуренцію США і ЄС) [36].

Можна виокремити два базові підходи до тлумачення європейської ідентичності – як політичного (тобто спільноти держав-членів, які дотримуються спільних демократичних практик) або культурного (тобто простору спільних цінностей) явища [9]. Для цілей цієї статті вважаємо більш доцільним саме культурний підхід із його наголосом на аксіологічній складовій європейської ідентичності. Зауважимо також, що попри наявність географічного позначення у назві "європейська ідентичність" на практиці має екстериторіальний характер, що впливає як із географічної ідентифікації країн-партнерів і кандидатів на членство в ЄС (до яких належать зокрема країни Південного Кавказу і Туреччина), так і з відсутності слова "територія" в установчих документах ЄС [9].

Держави-члени Європейського Союзу вже здійснювали спроби кодифікації європейської ідентичності. У грудні 1973 р. міністри закордонних справ дев'яти тодішніх членів Європейських спільнот на зустрічі в Копенгагені уклали Декларацію про європейську ідентичність, метою якої було "досягнення вдалого визначення їхніх відносин із іншими країнами та їхніх обов'язків і місця, яке вони посідають у світовій політиці" [13]. Копенгагенська декларація першою офіційно визначає аксіологічний вимір європейської ідентичності, складовими якого є представницька демократія, верховенство права, со-

ціальна справедливість як кінцева мета економічного прогресу і дотримання прав людини. Окрім того, Декларація про європейську ідентичність згадує про толерантність до інших культур (мультикультуралізм) і прагнення до міжнародного співробітництва як "складової рівноваги" в міжнародній системі, що також можна віднести до ціннісного виміру європейської ідентичності.

Наступним документом у цьому напрямку стала Хартія про європейську ідентичність (1995) [1], ухвалена на 41-му конгресі Europa-Union Deutschland (німецького відділення пан'європейської неурядової організації "Союз європейських федералістів") за ініціативи тодішнього президента Чеської Республіки В. Гавела. Хоча документ формально не має стосунку до Європейського Союзу і представляє його менш популярне федералістське крило [14, рр. 14-29], він містить більш чітку дефініцію "європейських цінностей", які автори виводять із часів античності й далі Відродження, гуманістичного руху й доби Просвітництва. "Європа є передусім спільнотою цінностей", – зазначається в Хартії. Цими цінностями, як і в Декларації про європейську ідентичність, є демократія, визнання основоположних прав людини і верховенство права, а також культурномистецька і наукова спадщина Європейського континенту, яка поширилася за його межі й перетворила його на "батьківщину революцій сучасного світу". Водночас підкреслюється, що розвиток у межах Європи відбувається неоднорідно, а тому для формування спільної європейської ідентичності ЄС повинен перейти до федералістського устрою.

У межах Європейського Союзу продовженням зусиль із кодифікації європейської ідентичності стали установчі договори – Маастрихтський (1992) і Амстердамський (1997), де зокрема було вперше закріплено інститут громадянства ЄС. Наступним кроком мала б стати Європейська конституція, підписана лідерами держав-членів у 2004 р., але так і не ратифікована за результатами референдумів у Франції та Нідерландах. Дослідження Е. Тупс вказує, що причиною відхилення Європейської конституції було не так негативне ставлення населення Франції та Нідерландів до ідеї подальшої інтеграції, скільки їхнє бажання щодо інакшого втілення цього процесу. Сюди ж можна зарахувати такі чинники, як певна недемократичність процесу укладання Європейської конституції та відсутність належної комунікації між європейськими елітами й громадянами [30]. Натомість була укладена Лісабонська угода (2009), яка на сьогодні є останнім установчим документом ЄС.

Підсумовуючи еволюцію європейської ідентичності в аксіологічних термінах, французький політолог Т. Шопен вказує на її дуальність, яка полягає в співіснуванні культурної єдності та політичної фрагментованості. Остання полягає в динамічності процесів державо- й націєтворення на Європейському континенті, які призвели до співіснування низки політичних режимів – від конституційних монархій до парламентських республік [9]. Це також вказує на іншу важливу характеристику європейської ідентичності – її наднаціональний характер, що передбачає співіснування з національними ідентичностями країн-членів ЄС [15].

Варто також погодитися з тезою Т. Шопена про свого роду кризу європейської ідентичності, спричинену виходом Великої Британії з ЄС та згортанням євроатлантичного партнерства після обрання Д. Трампа президентом США (2016-2020 рр.), а також супутніми тенденціями – посиленням євроскептицизму та напруженістю у відносинах між європейськими елітами та націо-

нальними елітами й населенням країн-членів ЄС [6]. Варто окремо розглянути вплив цих чинників – євроскептицизму та згортання трансатлантичного партнерства – на європейську ідентичність.

За визначенням Британської енциклопедії, євроскептицизм – це європейська політична доктрина, що обстоює відлучення від Європейського Союзу. Зазначається, що політичні партії, які обстоюють євроскептичні погляди, "в цілому схильні до популізму" та підтримують посилення міграційного контролю в межах ЄС, а також ліквідацію чи спрощення управлінської структури [27].

Дослідники П. Таґерт і А. Щерб'як, які є авторами однієї з перших розвідок щодо євроскептицизму, пропонують розділяти його на "жорсткий" і "м'який". Тоді як "жорсткий" євроскептицизм вирізняє "принципова протидія європейському інтеграційному проєкту через передачу повноважень наднаціональним інституціям на штатт ЄС", "м'який" євроскептицизм, як правило, обмежується лише словесною критикою Євросоюзу [29]. На практиці "жорсткий" євроскептицизм утілюється тоді, коли його рупором постають національні еліти, дотичні до механізму ухвалення рішень на рівні ЄС (останніми прикладами, окрім Великої Британії, є Польща та Угорщина, еліти яких вступають у прямиий конфлікт із інституціями Європейського Союзу), а "м'який" постає передусім засобом внутрішньополітичної боротьби, покликаним зрезонувати з розчарованим у європейських елітах населенням (це, до прикладу, партія "Національне об'єднання" у Франції, "Північна Ліга" в Італії чи "Партія свободи" в Австрії).

Євроскептичний характер польських та угорських еліт перекожливо довели у своєму дослідженні політичного дискурсу Р. Чехі та Е. Жгут, показавши на прикладі риторики прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана та лідера владної партії "Право і справедливість" Я. Качинського, як ті прирівнюють ЄС до "корумпованої еліти" на противагу "простому народу" [12]. Окремої згадки вартує виголошена В. Орбаном у липні 2014 р. промова, в якій він уперше прямо проголосив побудову "неліберальної держави", яка "не заперечує засадничих цінностей лібералізму, як-от свободи, але не перетворює "ідеологію" в центральний елемент державного ладу, а натомість застосовує специфічний, національний, партікулярний підхід" [31]. На практиці йшлося про відмову Будапешта (а також Варшави) від виконання рішень європейських інституцій, які зрештою призвели до ініціювання в липні 2021 р. судового позову на основі порушення статті 2 Договору про ЄС (Маастрихтського договору) [16]. Зауважимо, що саме в цій статті викладені цінності, на яких заснований Європейський Союз – "повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права і дотримання прав людини, зокрема прав людей, які належать до меншин" [11].

Насамкінець варто зауважити, що попри конфлікт національних та європейських еліт, довіра громадян Польщі та Угорщини до ЄС вища за середній показник в об'єднанні (54% і 51% відповідно, за даними 95-го опитування "Євробарометр") [28], тоді як довіра до власного уряду в цих країнах – нижча за середній показник у ЄС (28% і 22% відповідно). Водночас, згідно з іншим опитуванням, 59% угорців і 53% поляків вважають, що в їхній країні достатньою мірою захищені цінності, які лежать в основі ЄС [22]. Можемо попередньо висувати, що підважування європейських цінностей у Польщі та Угорщині наразі виражене саме на рівні політичних еліт, а отже, не стільки відповідає внутрішньому запиту населення цих країн, скільки є засобом внутрішньополітичної консолідації та боротьби.

Президентство Д. Трампа у США (2016-2020) своєю чергою позначилося на інтенсивності євроатлантичної співпраці Вашингтона і Брюсселя й оголило проблему відсутності стратегічної автономії Європейського Союзу: безпекова компонента об'єднання забезпечувалася за рахунок Північноатлантичного Альянсу, тоді як аналогічна структура на Європейському континенті – Західноєвропейський союз – формально припинила існування у 2011 р. Йдеться передусім про критику з боку американського президента щодо недостатніх фінансових внесків європейських країн у НАТО, а також тривалий підірив довіри у співпраці сторін. Ця криза спонукала ЄС до розробки додаткових безпекових інструментів, а саме Постійного структурованого співробітництва (2017) та Європейської ініціативи втручання (2018). Крім того, у 2022 р. було завершено укладання Стратегічного компасу ЄС, покликаного закласти фундамент до спільних дій держав-членів об'єднання в оборонній сфері, зокрема і з залученням третіх країн. Прикметно, що в прес-релізі з нагоди публікації документа підкреслюється, що він ухвалений "у час, коли ми є свідками повернення війни в Європу" [2]. Європейський Союз і раніше мав власні безпекові інструменти – запроваджена з 1999 р. Спільна політика безпеки і оборони та батальйонно-тактичні групи, які формально діють із 2007 р., але не застосовувалися жодного разу, – але практична реалізація безпекової складової політики покладалася на провідні держави-члени ЄС, що зокрема простежується на прикладах Лівії (2011) та Малі (2013) [34].

Прихід до влади у США президента Дж. Байдена і активізація трансатлантичної взаємодії (свідченням чого зокрема є координація в межах розробки санкційного пакету проти Російської Федерації на тлі ескалації на кордонах із Україною) не призвела до відкату зусиль із подальшої розбудови стратегічної автономії ЄС. Понад те, як висновує аналітичний центр RAND у дослідженні "Європейська стратегічна автономія в обороні", ці зусилля також в інтересах Вашингтона, оскільки "під кутом зору США виправдання вкладень у питання європейської оборони американському суспільству, імовірно, буде складнішим, якщо європейські держави не вкладатимуться в посилення своїх оборонних внесків до НАТО" [17]. Таким чином, європейська ідентичність рухається в бік автономності в безпекових питаннях, доповнюючи власний ціннісний вимір, пов'язаний із забезпеченням міжнародного правопорядку, що після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну стало ще більш актуальним. Але поступ цей повільний і, вочевидь, розрахований щонайменше на середньострокову перспективу.

Висновки. Європейська ідентичність сформувалася на унікальному перетині географічних, історичних і культурних чинників, увібравши в себе загальноприйнятту в західному світі ціннісну палітру. Це певний час уможливило самовільний процес поглиблення і розширення європейського інтеграційного проєкту, долучивши до нього навіть географічно не приналежні до Європи держави.

А проте, аксіологічний вимір європейської ідентичності в останні роки зазнав випробувань внутрішніми (хвиля євроскептицизму, вихід Великої Британії) та зовнішніми (агресія РФ проти України, період турбулентності у відносинах зі США) викликами, спонукаючи до його переосмислення та можливого доповнення. Конкретніше йдеться про визрівання ознак конфлікту європейської та національних ідентичностей в окремих країнах Східної Європи (Польща, Угорщина) та країнах Східного партнерства (Білорусь, Вірменія), а також необхідність пере-

осмислити безпекову політику в контексті просування цінностей прав людини і забезпечення міжнародного правопорядку. Можна згадати пропозиції колишнього президента Європейської комісії Ж.-К. Юнкера, висунуті ним у вересні 2017 р., де йдеться про можливість запровадження посад президента і міністра фінансів ЄС, розширення Шенгенської та Єврозону, набуття членства в об'єднанні країнами Балканського півострова тощо як складову ревізії європейської ідентичності [26].

Для України, яка на офіційному рівні закріпила курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, важливо бути свідомою цих дискусій і розуміти напрямок трансформації європейської ідентичності, аби передбачити можливий конфлікт її з ідентичністю національною та кризові процеси, які це за собою може тягти.

Список використаних джерел

1. A Charter of European Identity [Electronic resource] // EURIT. – Mode of access : <http://www.eurit.it/Eurplace/diba/citta/cartaci.html>. – Title from the screen.
2. A Strategic Compass for Security and Defence [Electronic resource] // European Union External Action. – Mode of access : https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en. – Title from the screen.
3. Akaliyski P., Welzel Ch. Clashing Values: Supranational Identities, Geopolitical Rivalry and Europe's Growing Cultural Divide / Plamen Akaliyski, Christian Welzel // *Journal of Cross-Cultural Psychology*. – September 2020. – Vol. 51(9). – Pp. 740–762.
4. Axiology [Electronic resource] // Britannica. – Mode of access : <https://www.britannica.com/topic/axiology>. – Title from the screen.
5. Barabanov O. Values and Norms in World Politics [Electronic resource] / Oleg Barabanov // Valdai Club. – 14 January 2022. – Mode of access : <https://valdaiclub.com/a/highlights/values-and-norms-in-world-politics/>. – Title from the screen.
6. Bauman S. Approaches to European identity [Electronic resource] / Zygmunt Bauman // *Identities and Behaviour in Europe*. – Mode of access : <https://identities-behaviour-in-europe.eu/approaches-to-european-identity/>. – Title from the screen.
7. Beattie P. Ideology, Values, and Foreign Policy [Electronic resource] / Peter Beattie // *Oxford Bibliographies*. – 08 February 2021. – Mode of access : <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0262.xml>. – Title from the screen.
8. Berenskoetter F. Identity in International Relations / Felix Berenskoetter // *The International Studies Encyclopedia* [ed. by R.A. Denemark]. – Vol VI. – Chicester : Wiley-Blackwell, 2010. – Pp. 3595–3611.
9. Chopin T. Europe and the identity challenge: who are "we"? [Electronic resource] / Thierry Chopin // *European Issues*. – No. 466. – 19 March 2018. – Mode of access : <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0466-europe-and-the-identity-challenge-who-are-we>. – Title from the screen.
10. Coicaud J.-M. Values and the Ethics of International Order [Electronic resource] / Jean-Marc Coicaud // *Carnegie Council for Ethics in International Affairs*. – 28 January 2016. – Mode of access : https://www.carnegiecouncil.org/publications/articles_papers_reports/765#_ftnref1. – Title from the screen.
11. Consolidated Version of the Treaty on European Union [Electronic resource] // *Official Journal of the European Union*. – C 326/15. – 26 October 2012. – Mode of access : https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF. – Title from the screen.
12. Csehi R. 'We won't let Brussels dictate us': Eurosceptic populism in Hungary and Poland [Electronic resource] / Robert Csehi, Edit Zgut // *January 2020*. – Mode of access : <https://doi.org/10.1080/23745118.2020.1717064>. – Title from the screen.
13. Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973) [Electronic resource] // CVCE. – 18 December 2013. – Mode of access : https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf. – Title from the screen.
14. Dedman M. The Origins and Development of the EU 1945–2008 : A History of European Integration / Martin J. Dedman. – Routledge, 2010. – 220 p.
15. Dobrzanska O., Pavliuk O. Political Identities of Ukrainian Society in the Context of the EU Eastern Partnership Policy / Olena Dobrzanska, Oleh Pavliuk // *Studia i analizy nauk o polityce*. – No. 1. – 2020. – Pp. 79–94.
16. EU founding values: Commission starts legal action against Hungary and Poland for violations of fundamental rights of LGBTIQ people [Electronic resource] / European Commission. – 15 July 2021. – Mode of access : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3668. – Title from the screen.
17. European Strategic Autonomy in Defence : Transatlantic visions and implications for NATO, US and EU relations [Electronic resource] / Retter L., Pezard S., Flanagan S., Germanovich G. et al. // RAND

Corporation. – 2021. – 90 p. – Mode of access : https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1319-1.html. – Title from the screen.

18. Final Declaration Of The Regional Meeting For Asia Of The World Conference On Human Rights [Electronic resource] // Law.hku.hk. – Mode of access : <https://web.archive.org/web/20041124184022/http://law.hku.hk/lawgovtsociety/Bangkok%20Declaration.htm>. – Title from the screen.

19. Huntington S. The West and the Rest [Electronic resource] / Samuel Huntington // Prospect Magazine. – February 1997. – Mode of access : <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/thewestandtherest>. – Title from the screen.

20. Huntington. S. The clash of civilizations? / Samuel Huntington // Foreign Affairs. – Vol. 72. – No. 3. – Pp. 22–49.

21. Jung H. The Evolution of Social Constructivism in Political Science: Past to Present [Electronic resource] / Hoyoon Jung // SAGE Open. – January 2019. – Mode of access : <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2158244019832703>. – Title from the screen.

22. Justice, Rights and Values [Electronic resource]. // European Union. – November 2021. – Mode of access : <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2269>. – Title from the screen.

23. Kaplan R. The Role of Values in Foreign Policy / Robert D. Kaplan // Values in Foreign Policy: Investigating Ideals and Interests [ed. by K. Srinivasan, J. Mayall, S. Pulipaka]. – London : Rowman & Littlefield International Ltd, 2019. – [Pp. xxi–xxii.]

24. Kissinger H. The Question of World Order // World Order. – New York : Penguin Press, 2014. – Pp. 1–10.

25. Lapid J. Culture's Ship: Returns and Departures in International Relations Theory // The Return of Culture and Identity in IR Theory [ed. by J. Lapid, F. Kratochwil]. – London : Lynne Rienner Publishers, 1996. – Pp. 3–20.

26. President Jean-Claude Juncker's State of the Union Address 2017 [Electronic resource] // European Commission. – 13 September 2017. – Mode of access : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_17_3165. – Title from the screen.

27. Ray M. Euroscepticism [Electronic resource] / Michael Ray // Britannica. – Mode of access : <https://www.britannica.com/topic/Euroscepticism>. – Title from the screen.

28. Standard Eurobarometer 95 – Spring 2021 [Electronic resource]. // European Union. – September 2021. – Mode of access : <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>. – Title from the screen.

29. Taggart P. The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States / Paul Taggart, Aleks Szczerbiak // SEI Working Papers. – No. 51. – January 2002.

30. Toops E. Why is there No EU Constitution? An Analysis of Institutional Constitution-Making in the European Union [Electronic resource] // CUREJ: College Undergraduate Research. – 05 April 2010. – Mode of access : <https://repository.upenn.edu/curej/123>. – Title from the screen.

31. Tóth C. Full text of Viktor Orbán's speech at Băile Tuşnad (Tusnádfürdő) of 26 July 2014 [Electronic resource] / Csaba Tóth // The Budapest Beacon. – 29 July 2014. – Mode of access : <https://budapestbeacon.com/full-text-of-viktor-orbans-speech-at-baile-tusnad-tusnadfurdo-of-26-july-2014/>. – Title from the screen.

32. Геффернен М. Значення Європи. Географія і геополітика. – К. : Дух і Літера, 2011. – 464 с.

33. Добржанська О. Л. Політична ідентичність українського суспільства в умовах європейської інтеграції : дис. канд. політ. наук : 23.00.03 / Добржанська Олена Леонідівна. – Київ, 2008.

34. Зарембо К. Європейська армія – реальність чи фантазія? [Електронний ресурс] / Катерина Зарембо // Європейська правда. – 16 березня 2015 р. – Режим доступу : <https://www.euointegration.com.ua/articles/2015/03/16/7031852/>. – Назва з екрану.

35. Копійка В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення : навч. посіб. / В. Копійка, Т. Шинкаренко. – К. : ІнЮре, 2001. – 448 с.

36. Луценко А. В. "М'яка сила" в сучасній геополітиці : монографія / А. В. Луценко, Г. А. Піскорська. – К. : Центр вільної преси, 2011. – 216 с.

37. Сміт Е. Національна ідентичність [пер. з англ. П. Тарашука]. – К. : Основи, 1994. – 224 с.

38. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривженості [пер. з англ. Т. Сахно]. – К. : Наш Формат, 2020. – 192 с.

Надійшла до редколегії 15.10.22

O. Pavliuk, PhD Student, Year 1
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ON EUROPEAN IDENTITY: AN INTERDEPENDENCE OF ITS AXIOLOGICAL DIMENSION AND SUPRANATIONAL NATURE

The article deals with the current trends and features of the axiological (i.e., values) aspect of European identity as an integral part of European integration and geopolitics. It shows an interconnexion between the notions of 'values' and 'identity' from the standpoint of geopolitics; describes the evolution of the axiology of European identity, in particular in terms of its compatibility with national identities; and features its evolution at the present stage, with both foreign and domestic political factors taken into account. Given the dynamic nature of values, it is concluded that an understanding of the values component of (geo)political identity frames the peculiarities of current European integration.

Key words: European identity, European integration, values, axiology.